

traživao čak 18 arhivskih fondova u Srbiji, Rusiji i SAD, pregledao više od 60 zbirki objavljenih dokumenata, analizirao 160 različitih memoara i uspomena i konsultovao više od 380 monografija i članaka, na srpskom, ruskom, engleskom i nemačkom jeziku. Upravo pregled korišćene literature i njena kvalitativna analiza predstavlja jedno od najvećih bogatstava ove monografije, osnovu i polazište za svakog istraživača koji želi da se upusti u istraživanje odnosa SSSR-a i Jugoslavije. Takođe, velika dragocenost je i posredan uvid u arhivske fondove Ruske Federacije, bez kojih nije moguća objektivna analiza sovjetskog učešća u ratnim zbivanjima u Jugoslaviji, na šta se mnogi raniji istoričari prosto nisu obazirali. Knjiga Alekseja Timofejeva predstavlja veliki pomak srpske historiografije, jer je autor uspeo da se ogradi i od ideološke zasljepljenosti ranijeg perioda i od aktuelne revizionističke ostrašćenosti i da stvori delo utemeljeno isključivo na analizi brojnih i raznovrsnih izvora i na njihovom trezvenom tumačenju.

Dejan Zec

Zoran Janjetović, OD INTERNACIONALE DO KOMERCIJALE. POPULARNA KULTURA U JUGOSLAVIJI 1945–1991, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd 2011, 305

U izuzetno vrednoj studiji *Od Internacionalne do komercijalne. Popularna kultura u Jugoslaviji 1945–1991*, dr Zoran Janjetović je uspeo da, koristeći raspoložive arhivske izvore, štampu i periodiku, ali i brojne radove istoričara, sociologa i teoretičara kulture, analizira pojavu i svojevrsnu metamorfozu popularne kulture u Jugoslaviji posle Drugog svetskog rata. Iako popularna kultura kao predmet istraživanja pripada pre svega kulturnoj odnosno, nešto šire gledano, društvenoj istoriji – specifi-

čan, a u pojedinim periodima krut i teško promenljiv ideološko-politički okvir, koji je sudbinski određivao oficijelnu politiku Partije u kulturi, zahtevao je da se temi pristupi znatno kompleksnije. Janjetović je stoga analizirao ideološke postavke oficijelne kulturne politike, sredstva kojima je Partija raspolagala u njenom sprovođenju, ali i faktore koji su uticali na emancipaciju masovne kulture od ideološki obojene kulture. U okviru devet poglavlja autor je detaljno osvetlio istorijat gotovo svih grana pop-kulture – filma, muzike (po jedno poglavlje je posvećeno narodnoj, zabavnoj i rok muzici) i lake literature (stripovi, roto-romani, zabavna štampa i popularna književnost). Najveću pažnju je posvetio rasprostranjenosti i popularnosti pop-kulture u socijalističkoj Jugoslaviji, njenom društvenom uticaju i profilu ljudi kojima je bila namenjena.

Paradoksalno, iako je jedan od ciljeva Partije bio podizanje opšteg obrazovnog nivoa stanovništva, a samim tim razvijanje i unapređenje skromnih kulturnih potreba, nosioci modernizacije su postali upravo partijski kadrovi koji se ni sami nisu mnogo razlikovali od stanovništva koje je trebalo da edukuju. Zapuštene bioskopske sale i oronuli zadružni domovi postali su jedina mesta kakve-takve zabave i razonode u ruralnim sredinama. Spora elektrifikacija i kinifikacija, a zatim stalne nestašice struje, ali i slaba rentabilnost većine bioskopskih dvorana, dovele su do toga da su Jugosloveni i u vremenima najveće liberalizacije i svojevrsne „amerikanizacije“ 60-ih godina 20. veka mogli svakodnevno gledati filmske predstave u samo 373 bioskopa. Usled stroge štednje uvedene privrednom reformom iz 1965. godine, čak 21% građana se odreklo odlazaka u bioskop. Iako je razvoj televizije uslovio dalji pad popularnosti bioskopa, film je, kako pokazuju ankete, ostao popularan eskapistički medij. Zabava je predstavljala glavni motiv za odlazak u bioskop, pa su najviše gledani

kriminalistički, kaubojski i ljubavni filmovi, dok su filmovi o savremenim društvenim problemima bili tek na osmom mestu po poželjnosti. Popularnost zapadnog, naročito američkog filma, zabrinjavala je partijske delatnike zbog propagandnog konteksta i tobožnjeg „kvarenja“ socijalističke omladine.

Ipak, sfera popularne kulture i zabave je bila od sekundarnog značaja za funkcionisanje političkog i ekonomskog sistema, dok je sa druge strane, kao i u najvećem broju zemalja, predstavljala svojevrsan „ventil“ za najšire slojeve stanovništva. Relativno slobodan razvoj popularne kulture na tržišnim osnovama, primećuje dalje Janjetović, ali i ogroman uvoz produkata zapadne masovne kulture značajno su doprinosili stvaranju imidža Jugoslavije kao relativno liberalne i slobodne socijalističke zemlje. Međutim, prelazak iz „Staljinovog šinjela“ u „Elvisovu jaknu“ nije značio napuštanje početnih ideoloških postavki o potrebi stvaranja novog „socijalističkog čoveka“. Stoga je, u potpuno promenjenom političkom okviru, više od tri decenije posle definitivnog napuštanja sovjetskog kulturnog ali i državnog modela, cilj partijske kulturne politike definisan na sledeći način: radnik treba da „u asocijacijama udruženog rada usvoji duhovnu potenciju proizvodnje, za koju je Karl Marks u Kapitalu napisao da ju je kapitalističko društvo do kraja odvojilo i otuđilo od proizvođača“. Cilj ove, tobože, „nove“ politike bio je, kako primećuje Janjetović, „podruštvljavanje kulture i historijski proces dokidanja tržišne kulture“. Ipak, neuspeha dotadašnje partijske kulturne politike su bili svesni i njeni nosioci, pa je stoga priznavano da je „oktoriranje kulturnog života i kulture odozdo iscrpilo svoje historijske rezerve“, „a prosvetiteljski koncept došao do svog kraja“. Time je i zvanično ocenjeno da je „veliki deo industrije zabave stekao autonomiju u odnosu na službenu politiku“ koja će 80-ih godina prošlog veka, usled

razgradnje države i nedostatka novca, postajati sve veća.

Knjiga Zorana Janjetovića predstavlja vredan istraživački doprinos u proučavanju kulturne istorije socijalističke Jugoslavije i nudi nova saznanja ne samo o popularnoj kulturi već i o njenim konzumentima, a tako i o čitavom jugoslovenskom društvu. Ova studija će stoga biti dragocena ne samo istoričarima okrenutim društvenoj istoriji već i svim onima koji se bave istorijom Hladnog rata, ali i najširoj čitalačkoj publici.

Ivana Dobrovojević

Zoran Stevanović, Nebojša Prokić, Aleksandar Dinčić, DELIGRADSKI KORPUS JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI, na fotografijama i dokumentima, Centar za kulturu i umetnost, Aleksinac 2011, 250

Posle određenog perioda stagnacije, u poslednje vreme primetno je pojačano interesovanje za izučavanje lokalnih tema iz perioda Drugog svetskog rata u Srbiji. Ukoliko su napisane ili pripremljene stručno, metodološki učeno i naučno, ovakve studije ili zbirke dokumenata u znatnoj meri doprinose rasvetljavanju zamršene i haotične situacije i daju kompletniju sliku o vremenu okupacije i građanskog rata u Srbiji. Istoričari koji se bave tim temama imaju specifične probleme koji u tolikoj meri ne dotiču istoričare drugih razdoblja. Otežana dostupnost i nesređenost originalne arhivske građe ponekad upućuje na izvore drugog reda, kojima se mora pristupiti oprezno i kritički. Nasledene podele, koje i danas postoje, obavezuju na dodatnu opreznost, a ideološki pogledi i stavovi moraju biti podređeni želji za naučnom objektivnošću. Mišljenja smo i da je neophodno da naučni radnici sopstvenim rukopisima posvete dodatnu pažnju pre publikovanja, kako bi se izbegle greške i